

partii naleraq

UPA2016/127

Inuit amerliartuinnartut Nunarput qimassallugu aalajangertarnerannut suut tunngavilersuutaasinnaanerannik innuttaasullu ikiliartuinnarnerat mumisinnissaanut suut iliuuserineqarsinnaanerannik Naalakkersuisut UKA2017-mut saqqummiunneqartussamik sukumiisumik nalunaarusiornissaannik Inatsisartunut aalajangiiffissatut siunnersuut.

(Inatsisartunut ilaasortaq Sara Olsvig, Inuit Ataqtigiit)

Kalaallit Nunatsinni allanit pisuussutinik tamanik naleqarnerpaaq, tassa INUK.

Qulequttallu tunngavia annertungaarmat ilungersunangaarmallu immikkut sammisariaqartoq Partii Naleqqamiit isumaqarpugut. Piffissarititaasullu iluani imatut oqaaseqarfigissuarput.

Taama aallartilluta sammisamut siunnersuuteqartoq Sara Olsvig qujaffigerusupparput, neriullutalu aamma Inatsisartoqarfimmiit immikkoortoq 147-tut normulernikoq siunnersuutiga upernaq manna oqaluuserineqarumaartoq, tamakkununga tunngalluinnarmat.

Kissaatigineqartariaqarpoq Naalakkersuisut nalunaarusiornermini suliniutissat siunissaq ungasinnerusoq (inuiaqtigiilerineq – anthropology) aamma ilanngullugu nalunaarusiorumaartut, taamaangippammi ilaannakortumik tikkuussineq tunngaviulissammat.

Inuiaqtigiit qanoq ingerlanerannut uuttuutissat arlaqartarput nunagisarlu qimallugu nunarsuarmioqtigiinni aallarnerit oqaluttuarisaanermi massakkullu takusareerpagut, “puugutarlu itisooq nassaareqqittariaqarsorinanngilaq”, killiffitsinnullu ilungersunarluinnartumut uuttuutit **arlallit** ilagiinnaraat nassuerutigalugu. Tupinnartuali uaniippoq, inuiaqtigiit pingasorarterutaasa nunagisaq qimallugu aallaraleruttorfiani iliuusissanik tigussaasunik suli takusaqannginnatta, ukiunilu kingullerni ukiumut aallartartut 400-500 missaaniittalerput. Qularisassaangilaq assersuutigalugu Tulorutsit Nunaanni (FR) 66 miliuuninik inulimmi inuit 22 miliuunit qimaallutik aallarsimagaluarpata qularinngilluinnarparput Naalakkersuinikkut aaqqiissutissanik tuavioernerpaamik iliuuseqarlutik aallartereersimassangaluarmata – ila inuk qanoq naleqarpa? Paqumigisaqarata partiilisornatalu qalluisa, aatsaat taamaasiorutta ajornartorsiorfipput aningorsinnaagatsigu, ikioqtigiilluta.

Isigisaqarata, tusaasaqarata oqassanatalu killiffitsinnit ilungersunarluinnartumiit qaangiitinnaviannngilaatigut. Tamatta immitsinnut aperisa – sooruna Siumut taama oqariartuuteqartoq, Inuit Ataqtigiit sooruna taama tunngavilersuisoq, Demokraatit sunaana

tunngavigalugu saqqummiussisut, Partii Naleraq, Atassutikkut attaviitsorlu. Paasinnittariaaserput tunngavigivallaarnagu ataqpeqatigiilluta tusarnaarta, aperisa, ingerlasa, aaqqiisa, taamaasilluta qularnangilaq tamatta aaqqikkusutarput angorusutarput, inuiaat kalaallit atugarissaarnerulernissaat angujuminarnerulisasoq, taamaasillutalu naleqartitassagut “nassaaralugit” (suut imlt. kikkut?) kalaaleqatitta qimaasut uteralernissaat aqutissiuutilissangaluarparput.

Iliuseqanngikkutta iliuseqaruttaluunniit ilungersunartumiippugut, qanorluunniit assoroortussaavugut, taamaattumik iliuseqarneq toqqarlugu kivitseqatigiitta.

Kalaallit ulluinnarni atugassarititai suuppat aamma suna tunngaviua?

Iliuseqanngikkutta iliuseqaruttaluunniit ilungersunartumiippugut, assoroortussaavugut, taamaattumik iliuseqarneq toqqarlugu kivitseqatigiitta.

Naatsorsueqqissaartarfiup kisitsisaatai malillugit kalaallit atugarissaarnerulernissamut aqputaat suli takkajaajuvoq, piunassuseqaraannili ilungersoraannilu anguneqarsinnaavoq.

- Kisitsisit ersersippaat massakkut inuiaqatigiit aningaasaqarnikkut sisamaangaangata pingasut 250.000,00 koruunit tikillugit akissarsiaqartinneqartut, allatut oqaatigalugu pissakittut equngasupilorujussuarmik amerlavallaarujussuarput.
- Akissarsiakiinnarata, aammali nioqutissat akii qaffasissorujussuupput, nioqutissat Europami nunat akornanni akisunerpaat pingajuanniit nioqutissat aasaratsigit, uffa Europap iluaniinnaq nioqutissat pitsaassutsimikkut ajornerunngiivissut ilaatigut affaannarmik akilerlugit aasinnaangaluarlugit.
- Inuussutissarsiornerup silarsuaani kalaaleq takornartaangaarami ersinngingajappoq,
- Akissarsiat tungaatigut kalaaleq, maani inunngorsimangittumiik atugarliortitaanerulluni inissisimavoq

Ingerlatseriaasittalu kingunerivaa inuuniarnermi aamma atugarissarititaanikkut nunatsinni pigissaarnerpaat, inuiaqatigiinni 10-15%-ii, qaavaniittut tunngavigalugit maani nunatsinni ingerlatseriaaseqaratta. 85-90%-ii ingerlatsinermut akilersueqataapput kisianni akilersukkaminnut mattussaallutik peqataatinneqanngillat, nioqutissat tungaatigut, angallannermi aaqqiinerlunnermi, inuussutissarsiornermi siuarsaaniarnermi, oqaatsit atorpeqartunut tunngatillugu, ineqarniarnikkut, il. il.

Inuiaqatigiit kalaallit isigineqaatitta tunngavigisariaqarpaa qanoq sanngiittoortatsinnut atugassaqaartitsinersugut, nunartik qimannagu inuusinnaanerat qulakkeerlugu, tasiortariallit tasiortarlugit, inuunermi orlusut nikuitillugit, susassareqatigiinneq ilisarnaatigeqqilertigu.

Aningaasaqarnermi Iisimatoq Thomas Piketty, eqqortumik oqariartuuteqarpoq, inuiaat iluamik tunngaveqarlutik ingerlassagunik akunnattumik isertitaqartartut inuiaqatigiinni amerlanerussuteqarlualrutik inissisimalertariaqarput, minnerpaamik inuiaqatigiinni 60-70%-iullutik. Qanorlu pissutit kajuminnartut inuiaqatigiinni peqataatsinerunermik tunngaveqartut angusinnaavagut?:

- Siullermik niueqateqariaaserput allanngorluinnarlugu, nioqqutissat nunani akikinnerusuniit pisiarisariaqarpagut
- Aningaasaqarnermi sectori pilersillugu illutaarnissamut aningaasaateqarfik ilanngullugu
- Piginneqatigiiffiit inuiaqatigiit pigisaasa inuiaqatigiinnut iluaqutaasussanngorlugit inissinnissaat suliaralugu – Nunatsinni aningaasat kaaviiartut 90%-ia pisortat pigisaat aqcutigalugit aqukkatsigu ajornannginnerusumik nunanut allanut sanilliullugu anguniakkat qulaani taakkartorneqartut angusinnaavagut
- Kalaallit nunami inuussutissarsiutini massakkumiit ersarinnipilussuarmik inissittariaqarput. Massakkummi 10% missaannaaniitillutik annikippallaarujussuarmik inissisimaffeqarput.
- Tunisartakkatsinni naleqarnerulersitsineq aqcutissiuuttariaqarparput
- Assigiimmik akeqartitsinerup atorunnaarsinneqarsimanera nalilersuiffigineqartariaqarpoq
- Nunatta iluaqutissartai nammineerluta iluaqutigilernissaat pimoorullugu suliniutigisariaqalerparput
- Inatsisartuni ilaasortaqaqut kaammattorusuppagut minnerpaamik ulloq ataaseq atorlugu tuaviuunnagu inuiattut killiffitta sammineqarnissaa isumasioqatigiinnermi isumaqatigiissutigissagipput

Oqaaseqaatitsinnut kakkiupparput Inuiaqatigiilerinnermi ilisimatusarnikup Lektor Helge Kleivan-ip nunarput pillugu allagaa qulequtalik: “Kalaallit Nunaanni nutarteriniarnermi qulangiisimanninneq nakkutiginninnerlu.” Kaammattuutigerusunnarporlu suliniaqqinnermi ilanngullugu tunngavilersuutaajumaartoq.

Taama oqaaseqarluta anguniakkap tunngavilersuutigut tunngavigalugit ilalernartipparput, ataatsimiititaliamullu ingerlaqqinnissaa innersuussutigalugu, aallaqqaasiutigut naggataatigut uteqqitsigit - Kalaallit Nunatsinni allanit pisuussutinik tamanik naleqarnerpaaq, tassa INUK.

Qujanaq.

(Naalagaaffik Kalaallit Nunaat innuttani illersorlugit pisinnaatitaaffilersorlugillu ingerlasoq tunngavilersortariaqarparput)

Kakkiussaq

Kalaallit Nunaanni nutarteriniarnermi qulangiisimanninneq nakkutiginninnerlu

Universitetimi lektori mag.art Helge Kleivan

Qallunaat kalaallillu akunnerminni attaveqatigiittarnerannik misissuininni (NOTE1) ittumik inuussuutissarsiutinik namminersortunngorsaaneq pingaarnarpaatillugu immikkut ittumik apeqquserniarpara. Sammisamik annikilliliigaluarlunga, neriuppunga sammisami ajornartorsiutinik aallaavigisannik toqqaasimanera uuminnga atuartup isumaqatigissagaa, taakkumi isumaga malillugu sammisat allat uani tikinnissaanik periarfissaqarfiginngisama aamma imminnut ataqatigiinnerinik nassiuatitut isigineqarsinnaapput.

Inuiattut ajornartorsiutit pissutsillu immikkuullarissut

Danmarkimi aningaasarsiornermi assigiinngissutsip akiorniarnernik sorsuutiginninneq soorunami politikkitigut naliginnaasumik akersuunneruvoq. Danmarkimi politikikkut aklerliinnermi sammisat pingaarnersarimmassut pissusissamisoorpoq oqaatigissallugu.

Kisiannili Kalaallit Nunaanni aningaasarsiornermi assigiinngissuseqarneqarnera – kingusinnerusukkut uppersaasersugassarput – nunami “inuiaqatigiinnut marlunnut” imikkoortitersimasut assigiinngissusaatut nalunaarsorneqarpoq (NOTE 2) allatut oqaatigalugu: Aningaasarsiornermi assigiinngissutsip inuiaat marluk killingat malilugu nalunaarsorneqarsinnaavoq (“inuiaqatigiit killigat”), tamannalu tunngavigalugu assigiinngissutsimut politikikkut aklerliinneq, inuiaat marluk illuatungeriinnerattuut isikkoqalerpoq, sumiginnarneqarsinnaangitsutut.

Danmarkimi pissutsit inuit akornanni naliginnaasutut isigineqarsinnaasartut kiisalu oqallisigineqarsinaasartut, Kalaallit Nunaanni pissutsit immikkuullarissutut isikkoqalerserput. Ajornartorsiutit inuiannut tunngassusilittut nalilersorneqarsin-naallutik, tassani inuiaat marluk assigiinngitsut aallaavigineqaramik, soorlu kalallip inuusuttup qangatsiaq radiomi apersorneqarnermini oqaatigisaatuut. Pissutsip immikkuullarissuunerat immikkut illuinnartunik aallaaveqarput kinguneqarlutillu, tamakkulu innuttaasunit (“inuiaat assigiimmik inissisimasut”) inuiaqatigiinni politikkimik isiginnittaaseq -, oqariaatsit -, tunngavilersuutilu naliginnaasutut isigisat eqqarsaatigalugit. Qallunaat politikkeriisa Kalaallit Nunaanni aningaasarsiorneq imaluunniit Kalaallit Nunaanni ajornartorsiutit eqqartoraangamikku tunngavilersor-nerminni oqariaatsit anguniagassallu Danmarkimi aningaasarsiornermi Folketingimi oqallinnermi naliginnaasutut akuerineqartut atukkajupaat. Taamatullu iliornerminni misigisimasangillat killissaminnik qaangiillutik, taamaasiornermik ilisimasanginna-mikku. Taamatullu iliornerminni Danmarkimi inuiaat assigiimmik inissisimasut oqallinnermi naliginnaasutut akuerineqartut atortagaat atorpaat taamaattumillu isornartoqartinnagu.

Inuiaat assigiimmik inissisimasut oqallinnermi naliginnaasutut akuerineqartut akornani naligiinnerulernissaq pillugu politikikkut oqallinnermi peqataaguma taava politikikkut isumanga naapertorlugu isummersussaanga. Apeqqut naligiinngineq naligiinngissutserluunniit inuiaat akulerussimasut iluanni (“amerlasuut”) (NOTE3) tassalu Kalaallit Nunaanni inuiaqatigiinni atuuttoq

soorunami aamma politikkiuvoq suli maannamut ingerlanneqartoq, tamatumalu ingerlanneqarnerani aaliangiussat kingunerisa malunniutai suli maannamut nalaagassaasarput. Tassani tunngaviuvoq

inuaqatigiinni suliaqartut inuiannut assigiinngitsunut marlunnut avissimanerat tassani aalaaviuvoq, iunuaqatigiinilu pissakinnerusutut inissimasut immikkoortup aappaaneernerata pissutsit immikkuullarissutut eqqumaffigineqarnissaa pisariaqarluni. Taamaattoqarneranillu akuersaarinningsut, isumaqangajassinnaap-pulluunniit Kalaallit Nunaanni inuit atungaasa naligiinnginnerat politikikkut oqallisissiasoq naloginnaasoq.

Erseqqissartariaqarpoq inuiaat marluk inuaqatigiinni ataatsimoortut aningaasarsiornikkut inissisimanerisa assigiinngissusaata missoqqissaarnissaat inuaqatigiilerisuutut ilisimatusartut aamma soqutiginarillugu suliarisinnaammassuk (“inuiaat akornanni ataveqatigiinneq”). Ilisimatuutut politikerinut erseqqissaqqissaartariaqarparput ilisimatusartutut misissuinitisinni killissaa sumiinnersoq, igammik sammisami uani inuaqatigiinnut pingaarutilerujussuarmut tunngatillugu.

Ingerlaqqinnginnitsinni *inuiaat immikkoortut* qanoq paasinerlugit nassuiaasiilaarta, teoriit nassuiaatit uninngatilaarallarlugit. Inuiaqatigiit ilisarnaataat pinngorfimminnik, aalaavimminnik, kulturiminnillu aallaavilimmik allaniit immikkuullarinnerminnik imminnut isiginneriaasiillit tassaapput inuiaat immikkoortut. Inuiaat taamaattut soqutigisatit pillugit, kinaassutsimik immikkuullarinnerannik pingaartitsisut, inuttut atukkaminnik pingaartitsisut, amerikarmiut tuluillu oqaasii atorlugit fagimi oqariaatsit naapertorlugit taaneqartarpoq *ethnicity*. Pissariaqarsorinngilara oqariaaseq taanna *ethnicitet* nutaatut skandinaviami nunanut saqqummiutissallugu, tassami oqariaaseq *etnisk* oqaatsini inissikkiartulereersimavoq. *Etnicitet* inuit akornanni pissusilersorneq aallaavigalugu inuiattut kinaassutsimik nassuiaanerunnaangilaq, kisiannili aamma inuiaat pillugit ajornartorsiutaasinnaasut sammillugit ilisimatusarnermi sammisat pingaanerit ilangaat.

Kalaallit Nunaat pillugu eqqartuinnermi tunngaviulluinnarpoq inuiaqatigiit arlariit tassani najugaqarmata, taamaattumillu tupingusunnartuunngitsuunngilaq Kalaallit Nunaata nutarterniarnerani pilersaarusermi tamanna pingaarnertut qitiulluartutullu inissinneqarsimannngimmat kiisalu tamanna aallaavigalugu inuiaqatigiinni ammasumik oqallinnermik ingerlatsisoqarsimannngimmat. Suliamut tamatumunnga tunngatillugu angusarineqartut tasaapput “eqqarsartaatsikkut inissisimaneq”, kiisalu ingerlaqqiffimmi tikinneqarsimalluni “inuttut inissisimaneq”.

Sammisap kingulliup inuiattut immikkuullarissuseq pillugu ajornartorsiutit uani sammisagut annikitsumik mianersortunnguamik tikillatsiarimavai, tassanilu inuiaqatigiinnut pingaarutilittut inissisimanerat ilanngussimanagu. Taamaatumillu nutarterniarluni pilersaarusermi inuttut pingaartitat pingaartinneqarnissaannik kissaateqarneruvoq tangertaqanngitsoq, tassanilu nassuerutigineqarani inuiaat

immikkoortut oqariartuutaat iliuseqarnissamut qanoq pingaaruteqartiginersut. Nukiit katersuuffiat, iliussissamik pilersaarusiortuar-nertigut inuiaqatigiit aningaasarsionertigut ineriartorneranni aallarnisaasinnaasut *ilaat*, taannali Kalaallit Nunaanni nutarsaanissami pilersaarusiortnermi sumiginarne-qarsimanera kukkussutit annersaattut oqaatigineqarsinnaavoq. Inuiaqatigiit nutarterne-qarnerannut tunngatillugu iliutit inooriaatsimut isumaqalersinniarnarata peqataanissamut kajumissusermik pilersitseqataanissaa taamaattumillu ilaatinneqarsimanissaa pingaarutilerujussuartut isigineqarpoq, tamatumani ullumikkutut

aningaasarsiornerup pingaarutilittut illuinnaasiortumik inissisimaneranut illuatungiliulluni pingaaruteqartigisutut inissisimalluni (NOTE 5).

Kalaallit Nunaanni inuussutissarsiutit namminersortunut tunniussuunneri

Kalaallit Nunaata nunasiaataanerata nalaani suliffeqarfinnik aningaasarsiorfinnik Naalagaaffiup kisermaassinerata avataatigut ingerlatsisoqanngilaq. 1951-imi, tassa nunap nunasiaataajunnaarnissaanut ukiut marluk sioqqullugit, suliffeqarfinnut namminersortunut pilersitsisoqarsinnaaneranut ammaassisoqarpoq. Uanilu akulerunnaveersaassavagut (1) Pisortatigoortumik suliffeqarfinnut namminersortunut pilersitsisoqarsinnaaneranut aaliangiineq, kiisalu taamatut aaliangiinermi politikikkut tunngavilersuutit, aamma (2) Suliffeqarfinnut namminersortunut pilersitsisoqarsin-naaneranut aaliangiinerup kalaallinit qanoq pingaartinneqartiginera.

Suliffeqarfinnut namminersortunut pilersitsisoqarsinnaaneranut ammaassinerup, "naliginnaasunngorsaanissamik" qallunaaniit kalaalliniillu annertuumik piumasaqarnerup kinguneraa. Imatullu paasineqartariaqarluni aaliangersakkat immikkut ittut, kiisalu naalagaaffiup suliffiutai nunasiaataanerup sinnikuinik kalaallinit isigineqartut peerneqarnissaasa sulissutigineqarnerannut atassuteqarput.

Naliginnaasunngorsaanissamik piumasaqaatip kinguneraa Kgl. Grønlandske Handelip kiisalu Ministeriet for Grønlandip suliaasa aqqiitsumik annikillisarneqarnissaasa sulissutigineqarnerat. Tamakkisumik paasillugu ajornartorsiutaasussaangikkaluar-poq namminersortunut suliffinnut alloriarnerup kalaallit isaannit isigalugu nunasiaataanermit (avataaniit) qulangersimaneqarnermit kiffaangissuseqalernermit ikaarsarnerit pingarnerit ilagigaat soorlu Qallunaat naalagaaffiannut ilanngunermi atuutsinneqalersumi (5. juni 1953-mi inatsisitaami) neriorsuutigineqartoq.

Tamaattumik kalaallit naliginnaasunngorsaanissamik (tassanilu suliffeqarfinnik namminersortunngorsaanissaq) piumasaqaataasa inernilereernissaat kalaallit namminissarsiortutut taallugit pissusissamisuunngilaq, soorlu qallunaat politikikkut eqqarsartariaatsinut aaliangersimasunut

illersuillutik isummersoriaasia pimoorussilutik suliffeqarfinnik namminersortunngorsaanssamik illersuinerat eqqarsaatigalugu.

Kalaallit inuianni kinaassutsimikkut immikkuullarissutut isigigaanni, inerniliineq tulluarnerpaaq tassaassajunnarsivoq kalaallit inuiattullu allatut *siunertaminnik salliutitsinnaasutut piginnaasaqartut*. Naatsumik oqaatigalugu uanga isumaqarpunga kalaallit inuiaassusaat naleqartutut nassiuarneqarnerat inuiattut ilisarnaatigigaat, taannalu maannakkut pingaarnerpaatut inissillugu nalilersuinermi ilaatinneqassasoq.

Suliffeqarfinnut namminersortunut pilersitsisoqarsinnaaneranut Kalallit Nunaanni ammaassinerup allakkatigut uppersarsatai misissulaariartigut. Pisortatigoortumik uuma ajornartorsiutip allakkatigut sammineqarnera kingulleq pisimavoq oktoberimi 1966-imi (NOTE 6). Tassani uppersarsarneqarpoq “Naatsorsuutigineqartoq nunatsinni ingerlatat kaaviaartitarineqartut 25 %-iat niuernermi, sanaartornermi nunanullu allanut tunisisarnermi ingerlatat tigummiarneqartut.” – ilanngunneqarlunilu “Namminersorlutik suliffeqarfiutillit tassaanerupput qallunaat nunatsinnut nunasisut, soorlu aamma namminersortut sunniinnerat naapertorlugu piginneqatigiiffiit aallartisarneqartut aamma amerlanertigut Danmarkimit pigineqarmata. Kaaviaartitaat qiviaraanni suliffeqarfiit nunasisunit pigineqartut amerlanerpaanik kaaviaartitaqarput.. (qup. 2). 1969-imi aasaanerani Kalaallit Nunaanni aqutsisoqarfimmi atorfillit pisortaasa naatsorsuutigaat Kalaallit Nunaanni namminersortut suliat 30 procentii tigummiaraat, naatsorsuutigineqarlunilu taakku kaaviaartitaasa 75 procentii taakkunanga qallunaanit tigummiarneqartut.

Taamaalilluta eqqortuusooq uppersarsarlugu nalunaarsorsinnaavarput, uuma allakkap aallaqqaataani oqarama Kalaallit Nunaata nutarsarnerani inuiaqatigiit marluk imminnut avissaaqqasut aningaasarsiornikkullu assigiinngissusillit taamaalilluni pilersinneqarsimmata, tassanilu aqqissuulluakkamik qallunaat kalaallilu inuiaqatigiit akornanni killigititaq malittarineqarsimalluni. – Uani erseqqissassavara namminersorlutik suliffiutillit ineriartorneranni assigiinngisitsineq, Kalaallit Nunaat eqqartorneqartillugu oqallinnerni eqqaaneqanngisaannartoq. Kisianni uumanga atuartup puigussanngilaa Kalaallit Nunaanni sullivinni tunisassiorfinnilu aamma assigiinngisitsinerit taakku aamma atuummata, tamannalu inuiaqatigiit akornanni attaveqatigiinneq eqqarsaatigalugu ajorluinnartumik innaarliimmata. Pissutsit erseqqinnerusumik ersersinneqarput tabel I-imi II-milu, tassanimi takuneqarsinnaavoq 1965-imi Kalaallit Nunaanni qallunaat 11,3 procentiusut, taakkuli Kalaallit Nunaanni aningaasarsiat 52 procentii aningaasarsiarigaat. 1967-imi Kalaallit Nunaanni qallunaat 14,7 procentiupput, taakkuli Kalaallit Nunaanni aningaasarsiat 48,6 procentii aningaasarsiaa (NOTE 7).

TABEL I

1965   1966   1967

Katillugit	245,0	302,0	330,3
Qallunaat tikisitat	128,0	149,1	160,6
Kalallit	117,0	152,9	169,7

Ukiuni 1965, 1966 aamma 1967 Kalaallit nunaanni aningaasarsiat (mill. krnunngorlugit.)

TABEL II

	1965	1966	1967
Qallunaat amerlassusaat	11,3 %	13,6 %	14,7 %
Aningaasarsiaasa agguarneri	52,24%	49,37%	48,62%

Kalaallit nunaanni qallunaat najugaqartut procentinngorlugit, tamakkiisut katinneri aallaavigalugit, taakkulu ukiuni 1965, 1966 aamma 1967-imi aningaasarsiaat procentinngorlugit, nuna tamakkerlugu aningaasarsiat aallaavigalugit.

Kalaallit Nunaanni aqutsisoqarfimmi pilersaarusiortut assigiinngitsutigut politikerinut nalunaarusiaminni ilanngussaata, taamaasilluni Kalallit Nunaanni inuussutissarsiornikkut qallunaat annertunerusumik sunniuteqarnerulersimani aamma Qallunaat nunaanni oqallisigineqarnissaanik periarfisiisimapput. Siornatigut allakkami 10. oktober 1966-meersumi taaneqartumi issuarneqartumilu, eqqarsaatersortoqarsimavoq piginneqatigiiffinnik pilersitsinissaq siunniunneqarsinnaasoq. Tassanilu aamma eqqaaneqarsimavoq inuussutissarsiutini namminersortuni qallunaat qulangiisi-mavallaalernissaat ernumagineqarluni, soorlu aamma nunani allani ineriartortuni taamatut ingerlasoqarsimasoq.

Erseqqissassavarput assigiinngisitsinermik ineriartortitsineq taaneqartoq, kiisalu alakkani mianersoqqussutit, tassungalugu ilanngullugu iluaqutissanik siunnersuuteqarneq, apeqqummi uani annerusumik politikikkut suliniartoqarsimanngilaq. Inuiaqatigiinni pisortatigoortumik oqallinnermi sammisaq sinnaasaanertut ingerlanneqarsimavoq, qulangiisimanninnerlu annerunerusumik kalluarneqarsimanani. Kalaallit Nunaata Landsrådi sammisamat tunngatillugu isumakuluueqarnerminnik oqariatuuteqarsimapput, tamanna aamma qallunaaniit politikikkut annertunerusumik sammineqarsimanani. Kalaallit inuusuttut ilinniagaqarsimasut naliginnaasumik oqaloqatigisarnerini, sammisamik tikkuaasarsimapput, isummaqarlutillu "siunissami qallunaat suliffinnik piginnittut peerneqarsinnaasut suliffiit pisiarinerisigut"!

Ilit akeqqallu

Akerlianilli ukiut ingerlanerini assigiinngisitsineq alla annertunerujartortumik oqallisigineqarluni tusarsaasimavoq, tassalu Kalaallit Nunaanni suliffeqarfinni qallunaat annertuallaamik qulangiisimanerat (taamannalu tabelini qulaani ivertinneqarsimasuni takuneqarsinnaavoq). 1950-ip aallartinnerani Kalallit Nunaani nutarterinerup aallartilluarnerata nalaani sanaartorfinni tunngaviumik aningaasaliinernut atatillugu sulisunik pisariaqartitsisoqalersimavoq, taakkuli aamma inuit akornanni attaveqatigiinnermik suliaqartoqartussaasimavoq, inuiaqatigiinni nutaajusuni immikuullarissartuinnartunilu. Siullermik kalaallinik ilinniarsimasunik amingaateqartoqarpoq, taamaattumillu qallunaatik tikisitsisalernissaq pisariaqaler-simalluni, taamaammallu qallunaat sanasutut ilinniarsimasut, allallu sammisani assigiinngitsuni immikkut ilinniagallit tikisiortorneqarput.

Ineriartornerup tamatuma ukiuni 20-ni sakkortusiartorluni ineriartorsimanagera siunertamik erseqqissumik siunertaqarsimannginermik aallaaveqarpoq, kiisalu suliap pitsaalluinnartuunissaanik pimoorussilluarniarnerisup nutarterinissamik pilersaarusiortunit politikarinillu isumalluarfigineqarnerata malitsigaa, tamannalu aallartinneraniit taamannak siviutiginissaa naatsorsuutigineqarsimannikkaluarpoq. Ineriartornerup taamaattup kalaallit annertunerusumik misigisimatilersimavai qallunaat Kalallit Nunaanni suli annertunerusumik qulangiisimanninnerannik. Tusarneqakulavoq ineriartorneq taanna nalunaarsorneqartartoq "Inuiaqatigiinnik kalaallinik susinnaajunnaarsitsineq naliginnaasoq", - taamatullu nalunaarsuineq arlaannaanilluunnit assortorneqanngilaq, soorlutaq aamma sammisamik malinnaasut allatut isumaqartaraluarlutik aamma tassunga tunngasumi annerusumik qisuariaateqanngitsut.

Nunasiaanerup taama siviutigisutiginera eqqaaneqaraangat kalaallit tusaamaneqalerput eqqissisimanerarlutik "Inuit qungujulasuunerarlugit" taakkuusullu avataaniit qulangersimaneqaraluarlutik akuersaartutut inissinnerarneqarput, qulangiisimanninnerlu naliginnaasutut isigilerlugu. Taavami sooq inuiaat taakku naligiittut innuttaassuseqalernissaat anguniarneqartoq, kiisalu inuiaqatigiit taamannak annertutigisumik nutarteriffiginiarneqarneranni nipangersimaannarniarunnaarlutik allat qanoq inuuneqarnissaminnik aaliangiisarnerannut akerliulerpat?

Tusartarnikuuara siornatigut naalagaaffimmi nunasiaanerup nalaani naalagaaffimmi atorfillit naammangittaalliutigigaat Kalallit Nunaat qangamut naleqqiullugu ullumi nuanniinnerusooq: "Inuit qangatut qungujulajunnaarput, annunnerulersimapput oqaluukkaannilu isumalunnerulersimapput." Kalaallit takornartanut kiinnertarnerata allannorsimanageranik oqariartorneq nunasiaataasimanagerup nalaani pissutsinut kiisalu sorsunnersuup kingulliup kingornani pissutsit sanilliutissagaanni paasinarpoq naligiimmik naapertuilluartumillu inuuneqarnissamik siunertaqarneq Kalaallit Nunaani nutaami ilisimaneqarluarnerulersimasooq. Tamannalu tunngavigalugu kalallit qallunaallu akornanni unammisutut akerariinneq pilersimavoq – tamannalu nunasiaataanerup nalaani takussaannngilluinnarsimagaluarpoq.

Kalaallit naammangittaalliornerannut tunngaviunerpaajuvoq, qallunaat naliliinerat naapertorlugu, tunngaviumik inatsisitaarnerup 5. juni 1953-ip avataaniit qulangersimaneqarnerup annertusiartuinnarnera. Ilisimasagut naapertorlugit oqallinnermi kalallit tunngavilersuutigisartagaanni qitiusutut inissisimavoq. Tunngavilersuullu alla kalaallit isummertaasianni sakkortuumik sunniisoq tassaavoq nammineq kiisalu qallunaat naalakkersuisuisa aaliangersarsimammassuk Kalaallit Nunaat tassaasoq kalaallit nunami inuiaqatigiisut tassani inunngorsimanertik tunngaveqarnertillu aallaavigalugu immikkut pisinnaaffeqartut (Danmarkimi pisortatigoortumik politikikkut akulerunneq eqqaassanngikkaanni). Tunngavimmik inatsit uani annertunerusumik iserfigissanngilarput. Kisiannili una "tunngavittut allatut" nalunaarsugara, kingusinnerusukkut eqqartussavarput, tassani peqquitasut ilagaat taassuma kingunerisarmagu politikikkut kulturikkullu ilanngutitsinermik anguniakkatut isummiussimasat aporaaffigilersarmagit.

Qulangiisimannineq nakkutiginninnerlu

Kalaallit Nunaanni inuiaat imminnut attaveqatigiinnerannut atatillugu pissusissamisoorsoraara qallunaat qulagiusimani siornatigut eqqaariikkannut marlunnet immikkoortissallugit:

- (1) *Qulagiusimanertut* taarusuppara suliffinni qallunaat qulagiusimanninnerujussuat, tamatumalu kingunerikkajullugu kalaallinik kajumissuseqartitsitiunnaarneq. Qulagiusimanninnermi annertunerusumik pineqarput sulinnermi naalakkatut inissisimaneq kiisalu sulianut atatillugu piunnaaffiginnittarnermut tunngasut, tassani kalaallit sulisutut naalattussiatullu inissisimakkajummata. Atorfilittap qaffasinnerusumi suliffillip eqqorluarlugu nassuiarsimavaa: Kalaallit Nunaanni suliakkiilluni naalakkiinerit 90 procentii qallunaamit kalaallimut peqqusinerupput. – tamakku pissutsit nungukkiartuaarneqarsinnaapput allaffissornertigut piunnaasaqaa-teqartarnermi eqqumaffiginnerisigut kiisalu inuiaqatigiit kalaallit ilinniarnissaannut aqutissiinerup anguniakkatut ilanngullugu eqqumaffiginneratigut. Uanga isumaqarpunga qulangiisimannineq atuuttoq ingerlaannartumik sukkaasumillu peersinneqarsinnaanngitsoq. Soorunami qallunaat sanasut amerlasuut angerlartin-neqarsinnaapput. Inuiaat marluk immikkoornerat eqqarsaatigalugu sukkaasumik suliffeqarfanni assigiinngitsuni pisortat kalaallit amerlinissaat kingneqarluarnissaa assortorneqarsinnaanngilaq, - kisiannili apeqqutigineqartariaqarpoq tamanna ilumut *piviusunngorsinnaanersoq*.
- (2) Suliffeqarfanni namminersortutut inuussutissarsiortuni qallunaat annertunerusumik ingerlatsinerat eqqarsaatigigaanni oqaaseq *nakkutiginnineq* immikkut sammissavara. Nakkutiginnineq imatut paasillugu salliutillugu pigisanik nakkutiginneruvoq, soorlu suliffeqarfanni namminersortutut inuussutissarsiortuni – tassanilu pingaartinneqarluni siunissami ingerlaavartumik aningaasarsiorfissamik isumannaarinninnissamik siunertaqarluni nakkutiginnineq, qanorlunniit avatangiisinut kinguneqaraluarpat soqutiginaq. Ingerlaaseq taamaattoq avaqqunneqarsinnaatsutut isikkoqarpoq, suliffeqarfimmi qulagiisimanninnermut atatillugu. Soorlu siornatigut eqqaareeringa, nassueruti-gisariaqarlugu qulagiisimannineq tamanna inuiaqatigiit akornani pisunut naleqqiullugu sunniunerlunnergigut annikinnerummat. Ingerlaannartumik nassuiaatinnut ilanngukkusuppara pingaartillugu isumaqarama ukiut tulliuttut eqqarsaatigissagaanni sammisaq annertunerujussuarmik nakkutiginnineq eqqumaffigineqalerlunilu sammineqalissasoq, inuiaqatigiillu akornanni sukataarnerusooqalissasoq inuiaqatigiinni nammineq nakkutilliinermik akisussaaffeqarneq anguniarneqarluni.

Siornatigulli erseqqissariikkattut qulagiisimannineq erseqqarissoq (Soorlu immikkortoq 1-imi allaaseriginga), kalaallit inuiannit sakkortunerpaamik qisuariarfiginearsimavoq. Qulagiisimanninnerup taamaattup malitsigisaasalu soorlu akissarsiatigut assigiinngisitsinerit, inuiaat assigiinngitsut killiga malillugu aqqissuussap kalaallit inuiattut immikkuullarissutut imminnut isiginerannik eqqumaffigilerannillu nukittorsaasuvoq. Naatsrumik oqaatigalugu: Taassuma inuiaat immikkuullarissusaat inuit akornanni tamakkiisumik puttallartippaa.

Isumqarpunga qulangiisimannineq taamaattut isikkulik aatsaat tangilimmik nalunaarsorneqartoq, kalaallit ilinniarsimassusaat aaliangersimasumik annertuseriarimat, kiisalu marluinnik oqaaseqarneq aamma peqqutaalluni, - taamaalilluni oqaatigineqartarluni kalaallit ilinniarsimasut kalaallit naliginnaasuniit kulturikkut nukittunerulersimasut "qallunaanngorsagaasimasut". Inuit pineqartut tassaapput ilinniarsimassutsikkut pikkorinnerpaat, taakkuli assigiinngissuseq qulagiisimanninnerlu suliffimminni ilinniakkaminnik suliaqarnerminni ulluinnarni siulliullutik allatut isiginnittaaseqarlutik malugeqqaarpaat. Kalaallisut allatulli oqaannarsinnaagaluarput qallunaatut innuttaassuseqarlutik taamaattumillu assigiimmik pisinnaassuseqarlutik. Kisiannili taamaaliorunik qallunaat unammisamittut isigissavaat, sammisani aaliangersimasuni ilinniarsimasaminni atorfiit aaliangersimasut eqqarsaatigalugit. (Suleqatiminnit qallunaaniik pisinnaasaqarnerunersut eqqarsaatigalugit apeqquusiianiingilanga. assunga tunngatillugu marluinnik oqaaseqarneq qanoq pingaaruteqartiginersoq kalaallini inuianni arlariinnik inuiaassusilinnut).

Kingusinnerusukkut qulagiisimannineq ima annertutigilersimavoq, allaat kalaallit toqqaannartumik inuttut ataatsiakkaatut unammineqarneq misigisimangikkaluarlugu taamatut pissusilersorneq naammangiunnaarsimallugu oqariartuuteqartalerlutik. Oqariartaaseq "nationalisme" (Nunagisamik ingasattumik pingaartitsisut) Kalaallit Nunaat pillugu oqallinnerni qanittoq tikillugu ilanngunnaveersaarneqartarsimavoq. Kisiannili ukiut kingullit qulit ingerlaneranni oqallinnermi oqariaatsip atornerqarnera elite-nationalisme-miit (pikkorinnerit) masse- nationalisme-mut (tamat) ikaarsaartoqarsimavoq, - tamannalu aamma nunani allani takussaavoq (NOTE 8).

Qulagiisimannineq eqqarsaatigigaanni politikeriniit inuiaat kalaallit pissutsit taamaattut aqqinniarnissaanik suliniartoqartoq neriorsorneqarlutik eqqisarneqartarput. Tamannalu aamma naammattoorneqarpoq 1969-imi Hilmar Baunsgaard aasakkut Kalaallit Nunaanni angalaareerami, sammisaq tamannarpiaq pillugu taamatorluinnaq Kalaallit Nunaanni politikkikkut pissutsinik allannortitsinissaq pisariaqartoq oqaaseqarami. Oqaaseqarnermini ilannguppaa: "Soorunalumi anguniarneqassaaq kalaallit inuusuttut atorfinnik maannakkut qallunaanit tigummineqartunik tigusiartuaarnissaat, taamaalilluta tikisitat Kalaallit Nunaanniittut ikiliartortinnissaat pimorullugu anguniassagipput. Siunnerfik taannaasariaqassaaq." Ilanngulluguli: Isumaqatigiissutigut kalaallit qallunaallu suleqatigiilluta piviusunngortittariaqarpagut. – Ineriartortitsisariaqarpugut takusinnaallugu kalaallit atorfinnik tigooraasut, peqqissaartumik ingerlassaaq kisiannili anguniagaq pimoorunneqartariaqarpoq (NOTE 9)."

Siornatigulli oqaatigereerparput maannakkut qulagiisimannineq immikoortillugu nassuiaateqarfigalugu, taannalu takussaasorujussuuvoq, taamaattumillu kalaallinit qaalunaanillu maluginiarneqartarsimalluni, tassungalu sanilliullugu takujuminaan-nerujussuaq tassaavoq namminersortutut inuussutissarsiuteqartut ineriartorneranni piginnittuussutsimik nakkutiginninneq. Namminersortut inuussutissarsiuteqar-nissamik ineriartortitsinermi ingammik ministeriunerup oqariartuummini qallunaat suliffinni sunniinerata annikilliarternissaannik oqariartuuteqarnerata kingorna, qallunaat namminersortutut inuussutissarsiuteqartut inissisimanagerat isiginiarneqalis-saaq kalaallit pisortaqaarfiinit.

Tamanna tunngavigalugu “siulittuuteqariaraluassuunga”? Kalaallit assigiinngitsut oqariartuutaat aallaavigalugit siornatigut oqariartuutigisakka uppersarsarneqarput, tassa kalaallisut inuiassusillit malunnartumik ineriartornissaat oqaatigigakku. Tassungalu ilanngullugu tunngaviuvoq nunarsuatsinni nunasiaateqarsimasunit pissusilersortarneq taamatut isikkulik maluginiarneqarnerusarmat, taavalu nutaamik nunasiaateqarniarsarinertut (*neokolonialisme*) nunarsuarmioqatigiinnit nalilersorneqartarluni. (Uani nunarsuatsinni inuiaqatigiilerinermi ilisimatusartut uppersarsaasorisinnaavakka ilusilersuineq taamatut isikkulik uanga nassaarinnginnakkut!).

Inuiaqatigiit Danskit soorunami aamma peqquteqavissumik inuiassuit akornanni isigilluarneqarnissartik anguniarlugu, nunatut malitassatut imminut nittarsaattarpoq, kisiannili Kalaallit Nunaat pillugu politikkeqarnermini naak kukkunerinik ajutoornertalinnik aqqusaagaqartarluni, politikkia ineriartortitsinermik kinguneqartoq nunani allani nalaattakkani naliginnaasuuvoq (*klassisk*), inuiaqatigiinnik ilusilersuinerminni sulisitsisut sulisullu inuiaat marluk akornanni agguarpaat. Inatsisit tapiissutinik aqqutissiusut siuarsarneqarput (Soorlu erhvervstøtte) taakkulu tapersersorneqarput oqaasertalerlugit inuiaqatigiinnut iluaqutaanerata erseqqissarlugu, taamaaliornerullu ineriartornermi atukkatigut immikkoortitaarineq ikorfartorpaa. Aviisinik atuartoq kinaangaluartorluunniit soqutiginnissaaq paasissallugu inuiaat akornanni taamatut ilusiliinerup suut akerleriinnermik aallaaviusinnaanersut.

Neriunnarpoq paasiuminaatsoqarnera ilungersunarneralu oqaatigissallugu namminissarsiornertut nalunaaqutsersorneqassananga, tassami kalaallit nunasiaanermiit aninguinissamut aqqutissatut qinersimasaat ullumi avataaniit nunasisunit nakkutigisaanerunermik kinguneqarmat.

Tusagassiutini takusarnikuuakka qallunaat suliffeqarfinnik angisuunik piginnittut imminnut nittarsaattut suliffinnik pilersitsiortortartut inuiaqatigiinnilu aningaasarsiornermik ineriartornermillu siuarsaasuullutik. Erseqqissaatariaqarpoq piginneqatigiiffiit, kalaallillu namminersortulutik suliffeqarfinnik piginnittut suliassatik aamma naammassisinnaasimavaat. Ilanngulluguli erseqqissartariaqarpoq Kalaallit Nunaani aningaasaliissutit annertunerpaamik qallunaanut iluaqutissanngorlugit inissinneqarsimasut takuneqarsinnaammat. Ilimanangilluinnarpoq qallunaat namminersorlutik suliffiutillit tamaavimmik

Kalaallit Nunaanni "iluaqutaasutut" imaluunniit "pinngitsoorneqarsinnaanngitsut" oqaatigineqarsinnaanngimmata, soorlu taamatut qallunaat politikeriisa Kalaallit Nunaanni politikeqarnerminni pisortatigoortumik allagaamminni uteqattaangarigaat.

Soorlu imatut: "Siullertut kalaallit inuiaqatigiinnut iluaqutaasussat pingaartinneqas-sasut," --- imaluunniit inuussutissarsiornermik ingerlataqarnermik atukkat inuiaqatigiit kalaallit soqutigisaat naapertorlugit naleqqussassasut (NOTE 10)."

Kalaallit Nunaanni namminersorlutik inuussutissarsiortut pillugit ineriartorneq taamatut isummorsorfigissagaanni, Danmarkimi apeqqut immikkut pingaaruteqarluinnartoq pimoorullugu sammeneqartariaqassaaq: Inuiaqatigiit qallunaat isumakulunnartoqartinnginnerpaat, Kalaallit Nunaanni qallunaat najugallit pissusilersuutaasa, Danmarkimiillu politikikkut ingerlatsinerup kalaallit tatisimaneqarnerannik ersersitsoq aallaavigalugu, piviusorsiuunnginnersoq kalaallit qallunaallu siunissami attaveqatigiinnerata innarlerneqarsinnaanera? ---- Uanga isumaqarpunga apeqqut sivisuumik akineqarami uninngaanarsinnaassasoq.

Inatsisinik malinneqissaarneq takorluugaqarnerlu

Kalaallit Nunaat pillugu oqallittarnermi pingaarnertut siunnerfik oqaluuserineqartarpoq. Ingerlaannaq naammassisinnaasat, soorlu isummat assigiinngissutaasa nalunaarsornerisa siunnerfimmut sunniutissaasa eqqartorneri aallaavigisussaagaluarlugit, A.C. Normann Kalaallit Nunaanni ministerip apersorneqarnermini akissutai 1968-1969-imi ukiup nikinnerani oqaluttuarissavakka (Berlingske Tidende allaaserisaq, Atuagagdliutit/Grønlandsposten, s.4, nr. 2, 23/1 1969-mi ilanngunneqarsimasoq) ministeri imatut oqarpoq: "Kalaallit inuiaqatigiinni annertunerusumik nammineerlutik ingerlatsinissamik pisinnaalertariaqarput", apersuisumit apeqqutigineqarmat, imatut paasisariaqarnersoq "Kalaallit Nunaat kalaallit pigilissaneraat" ministeri akivoq: "Oqariaaseq taamaattoq orniginanngilluinnarpoq, taamatullu siunertaqartoqassappat naliginnaq oqalunnerusaaq, tassami tamanna uagut politikkitsinnut naapertuutinngilluinnarpoq. Kalaallit qallunaallu assigiimmik oqariartuutigaat ataatsimoorullugu naalagaaffeqatigiinnissaq. Imatut paasisariaqassaaq, uangalu paasinnittaasera naapertorlugu imaappoq, ataatsimoorluta uatsinnut ilanngutivittariaqartugut, tassa imatut paasillugu naalagaaffimmi nunat ilaasortat qanorluunniit imminnut ungasitsigigaluarunik, periarfissatik aallaavigalugit assigiimmik pisinnaatinneqassasut. *Anguneqartariaqarsoraara, kalaallit ilinniartitaanikkut ineriartornertik aallaavigalugu naapertuulluurtumik periarfissinneqassasut, Danmarkimi Kalaallit Nunaanniluunniit sulerusunnerlutik nammineq aaliangersinnaassallugu, imatut isumaqarpoq, qallunaat,soorlu assersuutigalugu qaalunaat aalisartut, niuertut, inuussutissarsiortullu kalaallit naleqqatigalugit, Kalaallit Nunaanni ingerlatsinissamik periarfissinneqassasut – killilersorneqaratik.*" (Una kingulleq AG-imit pissarsiaavoq).- Oqaatsit uku maannakkut Kalaallit Nunaannut ministerip oqaaserai. AG-imi oqaasii allaaserineqartut pillugit ukiortaami oqaaseqarsimanerminik ugguarneranik tusagaqanngilanga.

Kikkunnulluunniit paasinarpoq kalaallit sutigut tamatigut qallunaat naalagaaffiannut ilaasortaanerminnik nittarsaassisarnerat, taamaaliernerlu ministerip Normanip pisortatigut isummerneranut naapertuummat assortorneqarsinnaangilaq tassalu *qallunaat, soorlu assersuutigalugu qaalunaat aalisartut, niuertut, inuussutissarsiortullu kalaallit naleqqatigalugit, Kalaallit Nunaanni ingerlatsinissamik periarfissinneqassasut – killilersorneqaratik*. Taamatut ukiortaami oqaaseqarneqarnermi Danmarikimi politikerimit qaffasinnerpaat ilaannit inuiannut kalaallinut oqariartuut taamaattoq eqqumiingaatsiarsimassaaq. Ikittuinnaat ilisimangilaat, soorlu ministeriunerup ilisimangikkaa, ullutsinni Kalaallit Nunaani kalaallit *immikkut pisinnaatitaanermik* tuninneqanngissaannarnikuusut, tassalu qallunaat immikkut pisinnaatitaafeqannginnerat *naligiimmik pineqarnissamut* alloriarnerussasoq anguniarpaa. Pissutsit taamaannerisa ersersippaat Kalaallit Nunaanni namminersorlutik inuussutissarsiuteqartut aaqjissuunerisa ineriartornerat.

Kalaallit Qallunaat Nunaanni naalagaaffimmi inuttaanerminni naligiimmik pineqarnissamik kissaateqartuupput, taamatullu kissaateqarneq pisortatigoortumik Kalaallit Nunaanni ajornartorsiutit eqqarsaatigalugit qallunaat politikeriisa tunngavilersuutigaat: Taamaakkaluortoq tamatuma kalaallit naleqartitaminnik kiisalu siunnerfimminnik ataatsimoorfimminnullu isumannaarinninniarnertik sorsuutiginninnertillu ingerlatiinnarpaat. Soorlu assersuutigalugu kalaallit nunaminni qallunaanut naleqqiullugu inuiaqatigiit iluanni periarfissagissaarnerulernissaat anguniarneqassasoq. Inuiaat kalaallit kiisalu Inuiaqatigiit kalaallit tassaapput “inuiaat akornanni piviusorsimik aallaavillit” tassaniluunniit Qallunaat naalagaaffiat 1953-imi juni tallimaani malunnaatilimmik allannguigaluarpat. Uanilu kalaallinut, misigissusaannaangitsukkut siunnerfiuvoq, kisiannili siunnerfiup pisortatigoortumik qallunaat politikeriinit uteqattaartuarneqarnera naapertorlugu anguniakkatut pissusiviusunik uppersaataavoq.

Tamannalu kingullermik ministeriunerup Baunsgaard-ip oqaasiini (siornatigut issuaaneq) 1969-imi Kalaallit Nunaanni aasakkut angalareerlutik angerlarami. Kiisalu Kalaallit Nunaannut ministerip AC Normannip apersorneqarnerani ersersinneqartoq, tassa kalaallit Kalaallit Nunaanni immikkut pisinnaatinneqar-nissaat qallunaat politikiminni pingaarnertut *siunnerfigigaat* (Kisiannili tamatuma piviusut malittuanngilai) Naggataatigulli: Immikkut pisinnaatitaaffik piviusuunngippat, taava sooq uteqattaarneqassava qallunaat aallartitat ikilineqartariaqarnerat, kiisalu kalaallit tiguisariaqartut oqariartuutigineqatartarluni?

Ministerip oqaasiini imaattoq “ilanngutsinneqartariaqarsorineri” isumaqarsimassaaq naalagaaffiup naatsorsuutigigaa politikkitigut ilanngutinneqarnissaat, taamaaliormilu naatsorsuutigineqassalluni inuiaat marluk killigat peerutissasoq. Pisinnaatitaangilanga ministerimut uppersaassallunga taamatut naatsorsuutigisaqarneq silarsuarmi sinnattuaqinerit annersaringaat.

“Aatsitivimmik” isumassarsineq

Kalaallit Nunaata Danmarkimut ilanngunneqarnissaanik isummersimanerup kingorna ukioq ataaseq qaangiuttoq, isummersimaneq kalaallit qallunaatut siunissami inuulissasut paasinarpoq. Ilisimatuut akornanni suli paatsoorneq inuiaat marluk kulturikkut ataatsimoorsinnaanerannik piuviusorsiuungitsoq isumangineqartarpoq, taannalu inuiaat marluk killingannik annikinnerulersitsisinnaasoq. Isummersuutit taamaattut ilisimatuut misissuisarneranni akkulturations- studer suli takussaapput taakkulu ameerikkarmiut atuakkiortuinit pinngorput. Eqqarsaatit taamaattut ersersippaat ameerikkarmiut namminneq inuiaqatigiit naatsorsuutigigamikku aatsivittut aqqissuussinerup ameerikami inuusut tamaasa ameerikkarmiunngortikkai.

Ilisimatusartunik ilisarisimasaqanngilanga isumaqartunik inuiaat aatsivittut akulerinnissaannik isumaqartumik, tamannalu politikikkut anguniakkat aallaavigalugit soorlu Kalaallit Nunaata Danmarkillu akornanni pissutsit eqqarsaatigalugit. Paasisinnaanngilluinnarpara soq ukiuni kingullerni 5-6-ni kalaallit kinaassutsiminnik sakkortuumik nassuerutiginninnerata, inuiattullu inissisimanerminnik nalunaarsuinerat, pinngorsimasassasoq politikikkut pisortatigoortumik aaliangikkat inuit ataasiakkaat pissusilersornerannut sunniteqarsimanerarlugu oqaluttoqartarmat. Inuiaat kalaallit ukiuni arlaqalersuni oqariartuutaat namminneq "inuianni immikkoortaanninnamik" kisiannilu "inuiaallutik" sunniteqanngillat, kisiannili politikerip nuimasuup oqarneratuut tamatuma qallunaat politikerii sunningilai, kisiannili sammisaq ataaseq soqutigineqarluni. Tassalu oqaatsitigut politikki, taannalu annertunerusumik eqaartornissaanut pissutissaqarsorinngilara, tassami uani allaaserisami immikkut sammineqarnerarmat.

Kalaallit Nunaat pillugu qallunaat politikiani aporaassutit pingaarnersaat aningoruminaatsoq uani tikkippara, taannalu saqqummingajattarpoq saqqummissanananilu, soorluli siunnerfeqaraanni taavalu paasilaraanni siunerfik taanna naguneqarsinnaanngitsoq taava naligninnaasuvoq tunuarsimaarallarnissaq. Isummersuutit eqqarsaatigilluakkat saqqummiuneqattaarput, tassanilu politikimi ilusilersuisut isummersornerup, oqariaatsit atornerqartut, kiisalu inuiaqatigiinni modelit aaliangiussat isornartortai saqqummiutinngilaat. Ukiorpasuarni qanimut malinnaasumut allaanngiivippoq nuna ilusaa nunap assiganut iluamik titartarneqanngitsumut,

Aatsaaginnaq ameerikaarmiut inuiaqatigiinnertik pillugu isummersuutigikkajutaat aatsivittut ilusilertagartik, tassuunalu ameerikkamik inuit tamarmik ataatsimut ameerikkarmiunngortartut. Isuma suli ingerlavoq, ukiorpasuarnilu isummernissamut tunngavissanik tuniorartittuaralutik suli indiaanerit uummaarillutik USA-mi indiaanereerusupput. Ameerikkami antropologi Sol Tax pissutsit tamakku pillugit oqaaseqarsimavoq, ullutsinni oqartoqarsinnaanngilaq aamma ukiut 500-t qaniuppata aamma akornatsinni indianereqassanersoq. – Taamatullu aamma piviusorsiorpasinngilaq oqassagaanni qallunaat aatsivimmik eqqarsarnerata kalaallit taama ikitsigisut inuiattut immikkuullarissutut inuuniarlutik aaliangersimanerat, aamma siunissami qallunaat naatsorsuutigisaanni naalagaaffimmi angisuumi.

Eqqaamassavarput inuiaat imminnut ataasiakkaatut isiginerat imminerminni pilersitarinngimmassuk. Imminnut isiginerat kinaassusitta ilagaat, annertunerpaamillu imaqarluni qanoq allat naatsorsuutigineeraatigut. Naatsorsuutigineqarsinnaavoq ukiuni kingullerni inuiattut eqeeriarторneq aallartinneqarsimassasoq uagut-mik eqqarsarnermik, tamannalu pilersinne-qarsimassaaq politikkitsinni kalaallit ajornartorsiutaannik nalunaarsuinitanni.

Politikkikkut anguniakkamik inuiaat akornanni ilanngussinermik, imaluunniit ajornartorsiutitaqanngitsumik inuiaqatigiinni akuleruttumik iluatsilluartumik suli nalaatsisoqarnikuunngilaq, taakkumi sutigut tamatigut, inatsisitigut, allaffissornermi pisinnaatitaaffinni, iluatsitaarisanninnermi, peqataatinneqannginnermi, inuiaqatigiinni nammineq inuuffimmi nakkutigineqarnertigut kiisalu aallaanerunermik eqqaasinneqartuarnertigut akulerunnisaq periarfissaaruttarpaa.

Pissutsit taamaattut Kalaallit Nunaanni ineriartornermut naapertuulluinnarput.

Tamakkiisoq kiisalu pissusiviusoq ilaannakoq

Saqqummiussassanni ersersinniartussaavara pisortatigoortumik Kalaallit Nunaani ajornartorsiutit pillugit eqqarsarnera oqariaatsinik kiisalu pissutsit piviusut aaliangersimasunut immikkortiternissaannut pituttorsimasuusut, taakkulu pissutsi immikuullarinneri angunngitsoortarpaat, taamaalillunili kalaallit inuttut nalinnaasumik inuunerani pissutsit siuliani inuiaat inuunerannut eqqartukkakka ilanngunneqartarik. Assersuuterpassuit naasaanngitsut saqqummiusuunneqar-simasinnaapput takutinnaarlugu politikerit aqutsisullu pissutsit piviusut karseeran-ngorlugit immikkortiterlugit nalunaarsortaraat, - soorlu pitsaassutsimut ajornartorsiut, imigassartornermi ajornartorsiut, akissarsiaqarnermi ajornartorsiut il.il. Isiginneriaatsimik pilersitsinermi sammisaq pingarnermut inissinneqassaaq aallaaviullunilu – tassa nutarterineq *inuanni arlariini* ingerlanniarneqartoq aallaaviusaaq, taamaalilluta ataqatigiinnerit assigiinngitsut qulaajarneqarsinnaalis-sapput qulaani pineqartut kiisalu allat qitiusumik aallaavillit ilanngunneqarsinnaas-sallutik, taakku sammineqarsinnaasimannikkaluarput pisortatigoortumi politiktimi pituttorsimasutut inissisimanerat pissutigalugu ajornartorsiutitut ataasiakkaatut isiginiarneqartaramik.

Grønlands Landsrådip 15. august 1958 ataatsimiinnerat imaqarniliaq naatsoq ilanngutilaarpara, sanilliullugu paasitinniarlugu qulaani suna pineqarnersoq:

Immikkoortumi siunnersuutigineqarsimasumi atorfiit annerit kalaallinit inuttalernerneqarnissaannut tunngatillugu *Jørgen Olsen* aallaqqaasiilluni oqaaseqarpoq “ tassanilu siunnersuummi erseqqissarniarpara Kalaallit Nunaannit suliffeqarfanni annerni kalaaliinnarnik sulisoqarnissaa.” ... Ilisimariikatsituut

suliffeqarfiit ilaat kalaallinik qallunaanillu sulisoqartarput, taakkulu nalunnigilagut amingartoorutaallutik ingerlapput. Siunnersuuteqartoq isumaqarpoq tamatut amingartooruteqartarnermut peqqutaasoq qallunaat atorfillit kalaalliniit akissarsiaat amerlanerummata, naak kalaalliniit suleqatiminniit pikorinnerunngikkaluarlutik. Taamaattumik isumaqartoqarpoq suliffinni taamaattuni kalaaliinnaat sulisorineqalissasut, tassanilu pissutaalluni kalaallit ilinniarnermikkut sulii siuariartormata.”

Oqaallisereernerup kinguningua kalaallit ilinniarsimassusaat kiisalu pisinnaasaat pillugit, taava *siulittaasoq* ilaatigut oqarpoq “Sutigut tamatigut kalaallit toqqassallugit ornigunarnerupput”.. kiisalu nangillluni: “Akissarsiat eqqarsaatigalugit taava soorunami sulisunik tikisitsisanngikkaanni akissarsianut aningaasartuutit ikinnerussagaluarpur, kisiannili aamma nunaqqatit sulisorineri aamma akisuujusinnaavoq, naak akikinnerungluarluni. Ingasattajaarnerussaaq oqassagaanni qallunaat aningaasarsiaat pisuusut suliffiup amingartooruteqarluni ingerlaneranut. Aammami nalaattarpagut suliffeqarfiit kalaaliinnarnik sulisullit amingartooruteqartut. Amingartooruteqarneq allarluinnarnik peqquteqarpoq.”

Kingusinnerusukkut oqallinnerup ingerlanerani Jørgen Olsenip ilannguppaa:”Siunnersuunni tunngaviusumik inatsit siunnersuunni eqqarsaatiginngitsoorneqarsimammat. “Tunngaviusumik inatsisip kalaallit eqqarsariartaasiat allanngortissimannngimmagu, taava naatsorsuutigisariaqartoq suleqatigiinnermi akerleriittoqartarnissaa, taamaalillunilu suliamik soqutiginninnermik apparsaataasinnaalluni.

Siunnersuummut tunngatillugu kajumissaarut pingaarneq tassaassaaq, kalaaliinnaalluni suleqatigiinnermi, taava akerleriinnerit pinngitsoortinneqarsin-naapput sulinissamut soqutiginninneq annertusarneqarluni. Taamaalillunilu periarfissaassaaq kalaaliinnaalluni sulinnermi aamma akuleriittulli kalaallinik qallunaanillu suleqatigiittut angusaqartoqarsinnaasoq”.....Kissaatigineqanngilaq qallunaanik immikkoortitsinissaa, kisiannili soqutigineqarluni kalaaliinnaat suleqatigiit ullumerniit pitsaanerusumik angusaqarsinnaanerat.” (Grønlands Landsråds Forhandling 1958, s. 157-161, Godthåb 1958. Udhævelserne i ovenstående citater ved H.K.)

Inuiaat marluk akornanni isumaqatigiinniarnert iluatsinngitsoornerisa ersersippaat oqaaseqaateqarnissarlunniit pisariaqanngitsoq. Siunnersuuteqartut oqaatsit “amingartoorutit kiisalu “akissarsiat” ilanngummagit, taava siunnersuut erniinnaq karsimut “aningaasatigut ajornartorsiutinut” inissinneqarpoq. Pingaarutilittut taaneqartoq qallunaaq kalaallimiit akisarsiaqarnerusoq “*naak kalaalliniit suleqatiminniit pikorinnerunngikkaluarlutik*” siulittaasup akissutaani pingaarutilittut ersersinneqanngilaq, Isornartorsiulluni oqaaseqaat pitsaanerpaaq siunnersuuteqartup pakatsilluni oqaatigaa: “Pingaarnerpaat kajumissaatitullu anguniarneqarpoq aaqqissuussamik pilersitsinissaa, tassanilu kalaallit kisimiillutik suleqatigiissapput, taamaalilluni akerleriinnerit pinngitsoortinneqassapput sulinerlu kajungernarsilluni.”

Sanilliusaq

Taamatut asserluinnaanik qisuariartoqarpoq Inuit Parti pilersinneqarmat. Soorunami partiitut politikkimik suliniaqatigiittut ingerlaannartumik nalunaarsorneqarpoq. Taava paasineqarmat pilersitsisut kalaaliusut tjenestemandit, akissutissamik nassaartoqarpoq: "tassaasut tjenstemandit sumiginnarneqartutut misigisimasut, nammineq soqutigisatik anguniarlugit suliniartut." Partiitut pilersitsinerup inuiattut immikkut suliniarneq aallaavisoq maluginiarneqanngilaq. Imatut paasillugu tassaasoq ilinniarsimasut ikittunnguit siullermeerlutik aqqqissuussamik suliniuteqarniartut, inuiaqatitik eqeersarniarlugit kinaassusertik pillugu kiisalu inuunermi inissisimaneq pillugu.

Politikkeqanngitsumik politikkernequmut atatillugu politikikkut oqaaseqaat

Grønlands ministeriaqarfiup torsuusaani pisortanit oqaluttuarineqartarpoq G-60-ip politikianik ilusilersuinnermi pissusiarsoq: "Ataatsimiittarfimmumut isummanut tunngavigisat, Kalaallit Nunaannut politikki pillugu isumaqatigiinniar-nissamut isinnginnermi torsuusamut naateqqaartarpagut," Isumaqaarpunga qallunaat naliginnaasumik isumaqartut ajornartosiutit Kalaallit Nunaannut tunngasut partiini politikip qaulaanut inissisimasut. Tamatumuuna erserpoq, qanorililluni Kalaallit Nunaata nutarterneqarneranut aningaasaliissutit taamannak amerlatigisut ataatsimoorullugit akuersissutigalugit aningaaliiffigineqarsimaneri. Naak tamatuma pisortatigut nalunaarsorneqarsimanngikkaluartoq, soorlu assersuutigalugu: "Illersornissamut isumaqatigiissut", kiisalu "Ineqarnermut isumaqatigiissut" qallunaat politikkianni qaninnerusumi naammattoorneqarsinaasutut, taava Kalaallit Nunaat pillugu isumaqatigiissut aamma isumaqatigiissutigineqartarsimassaaq.

Apeqqut allarluinnaq tassaavoq siunissami naalagaafimmumut atatillugu ilisimatusarnermi pasitsaassara uppersarnerneqarsinnaassanersoq imaluunniit naqqinneqarsinnaassanersoq, tassa Kalaallit Nunaat pillugu Politikkeqanngitsumik politikkernequmut atatillugu naapertuuttumik ingerlatsisoqarsimanersoq.

Siusinnerusumi kalaallit qallunaallu akornanni attaveqatigiinnermi isumaqatigiinngissutit pillugit pitsaanerpaamik siunertaqaruttorluni "ajutoortoq pillugu" assigiinngitsutigut oqaaseqartarpunga. Sukumiisumillu isiginnilluni eqqaasinnaavara arlaltsigut inuiaat marluk taakku akornanni oqaloqatigiinnertigut paattooqatigiinnerit pisarsimasut oqariaatsinik aallaaveqarmata.

Naak saqqummiussinera pitsaanerpaamik siunertaqarnermik aallaaveqarluni sulineq Danmarkimiik ingerlanneqarnera naalagaaffitsigut peqqissaarullugu pimoorulluarneqarsimavoq, taamaattumillu Kalallit Nunaannik nutarteriniarneq aamma peqqissaarunneqarsimagami kukkunerusimanngilaq, partiillu

aaliangersimasup anguniagaanik ilaneqarsimallutik. Aamma ilisimavara Kalaalit Nunaannik nutarteriniarnermi peqataasut ilaasa aamma erseqqissaraat peqataasut ilaasa partiimi kavaajatik ataatsimiittarfimmuut isinnginnerminni torsuusami nivinnganngitsoortaraat.

Kalallit Nunaannik nutarteriniarnerup ingerlanneqarnerani ajornartorsiuterpassuit saqqummerarnerani, eqqaasinneqartuarpugut suliap qanoq ajornartigineranik: Nuna inuit inuuffigisinnaasaata killerpiaani inissisimasoq, pisuusuteqanngitsoq, inoqarfiit avinngarusimasut, angallannerlu isorartooq. Kisiannili naggasiullugu politikkitigut oqaaseqaammik apererusunnarpoq: Nipaarsaaruttakkatsinni aallaavittullu iluaqutigi-sakkatta Kalaallit Nunaata sukkuq iluaquserpaatigut? Uani klasseqanngilaq, inuiaat akornanni pingaarutilinnik issiasoqanngilaq pisuussutinik kisermaassisunik. Kisiannili uani inoqarpoq kajumissusaat sapiissusaallu pinngortitamut silarsuarmi peqqarniinnerpaamat unammillertuartut inissisimasoq. Inuiaqatigiittut naligiittut aqqissussaami inuupput, tassa imatut paassillugu inuiaqatigiinni annikilluinnartumik assigiinngissuseqarput, taavalu inoqatit iluaqusiullugit pisuunngorniarnissamat pisuussutaat naammangilluinnarput.

Kajumissusaat sapiissusaallu nutarteriniarnermi ullormiit siullermiit naleqanngitsutut aningaasarsiornermi pingaartitat aallaavigalugit nalilersorneqalerpoq! Aningaasarsiornermi ilisimasallit eqqarsaasersuutaat paaserusunnassaaq eqqarsaatigigaanni soqutiginanngilluinnassaaq qaannat hundredit imaluuniit bulldozerip tunisassiarinnaasaat sanilliutissagaanni. Naligiittut inuiaqatigiittut aqqissuussaq sunit tamanit soqutiginannginnerpaa-simavoq. Tamanna sakkortuumik aningaasarsiornermik sakkulerluni saassunneqarsimavoq, tassanilu pingaarnerpaajusimalluni liberalistit qanganitsat isiginnitaasiannit aallaaveqarluni inuiaqatigiinnik nutarteriniarneq ingerlanneqar-simammat. Teknikki eqqarsaatigalugu aningaasanik sipaartoqanngiivippoq, Kalaalit Nunaata nutaaqqinnaat pissarsiarissavai,

Ministeriuneq Hilmar Baunsgaard aasakkut Kalaallit Nunaannit angalaarerluni radiomi aallakaatitami augustimi apersorneqarnermini, Kalaallit Nunaanni inuiaqatigiit peqqissaarullugu pitsaanerpaamik aqqissuunneqassasut, kiisalu

nunaatinik iluanaarniapilunnerup siunissami nalaarneqannginnissaa isumannaarneqassasooq Danmarkimi tamanna takussaavallaalersimammat. Ministeriunerup aamma ilannguppa Danmarkimi misilittakkat pitsaanngitsut ilinniartarlugit ingerlatsisoqassasooq. Oqaatsit taamaattut inuiaat pillugit oqaaseqartarnermi piffissami tassani naliginnaasuupput.

Pissutissaqarlualuni Danmark nunat tamalaat akornanni piginneqatigiit aallartiffiattut ilisimaneqarlualarpoq. Ilinniartut nunanit allaneersut, nunanit ineriartortuneersut tikittarsimapput aqqissuussisarnerput ilinniartarlugit, taamaalillutik nunaminni iluaqutiginissaa siunertarlugu atorsinnaaniassagamikku.

Suleqatigiinnerit sulisutut naligiittut ingerlatsilluni aqqissuussat atorineqartarput.

Kisianni Kalaallit Nunaanni? Danmarkip nammineerluni nutarteriniarluni aqqissuussaani piginneqatigiinneq ilanngunneqarsimangilaq (ukiuni kingullerni pisiniarfinnik tunniussinerit eqqaassanngikkaanni), silarsuatsini ilisimatusarnikkut nunallu nutaat nutarterneqarnerani paasiuminaannerpaajullunilu eqqumiinnerpaajuvoq. Kisianili ilanngunneqartariaqarsoraara: Politikerit utoqqaat ataqinartut iliuusaat sioqqani takusinnaasoraagut.

Allakkama misissueqqissaartutut siunnerfeqarnissaa tunngavigalugu (inuiattut ajornartorsiut) kiisalu attaveqaatinik aallaaveqarluni misissueqqissaarnissamik (namminersortunngorsaaneq) pingaarnertut inissinniarsimavara assigiinngissuseq aallaavigalugu ineriartorneq, taanalu inuiaat naluk killinga malillugu ingerlanneqarpoq, tamatumalu kinguneraa inuiattut immikkuullarissunut inissinneqarneq. Aammattaaq aningaasasiornermik politikkeqarnerup nunaqqatigiit qallunaat kalaallillu avissaartissimavaat, tamatumalu annikikkaluamik kalaallit akornanni inuit atugaat eqqarsaatigalugu assigiinnginnermik pilersitsisimalluni.

Inuiannut kalaallinut tunissutissatut angisuutut tunniukkusuppara, inuiaqatigiit pinngitsoorsinnanngikkaat politikikkut sivirusmik sorsuuteqassasut inuit atugaasa naligiinnginnerat akiorniarlugu, - soorlulu uagut kinguaariinni amerlasuuni aamma aqquasaasimagipput, maannamullu sulii ingerlaartoq.

Qallunaat qulangiisimanninnerat nakkutiginninnerallu taamannak sakkortutigitillugu kalaallit akornanni inuttut atukkatigut aningaasarsiornerutigullu assigiinnginneq ersinngitsuusaarpoq.

Nammineq aamma assigiinngissuseqarluni ineriartorneq malugisinnaavaat. Kisiannili inisisimanertik ataasiakkanik aallaaveqarlutik isiginiartarpaat, erseqqissarluguli qallunaat qulagisimanninnerat, kiisalu inuiaqatigiinni akerleriissutit pingaaruteqanngitsutut nalunaarsorneqarlutik nipangiuteqquneqartarlutik. Taamatut ullutsinni inuiaat ataatsimoorlutik nunaminnik pingaartitsisut pinngoriartortarput.